

OUDALKMAAR

2026 JAARGANG 50 | NUMMER 1

**ERFGOED IS MEER
DAN STENEN**

**VAN ROLEEUEW
TOT SUMMUM**

**VEILING EN UITBESTEDING
VAN KINDEREN**

INHOUDSOPGAVE

1	Van Roleeuw tot Summum	Marlies ten Berge
9	Het Arendshof	Emmy Reijngoud-Posthuma
14	Alkmaarder over historie: Eddo Carels	Lisa Oskamp
16	Erfgoed is meer dan stenen	Anja Schouten
20	Veiling en uitbesteding van kinderen in Alkmaar	Menno Lanting
24	Anton Fasel - 1930-2025 (in memoriam)	Gerrit Valk
26	Verenigingsnieuws	

Oud Alkmaar is een uitgave van de Historische Vereniging Alkmaar. Het tijdschrift verschijnt drie keer per jaar. Oude nummers zijn te koop via een e-mail naar info@hvalkmaar.nl.

REDACTIE Lisa Oskamp, Jolanda Jansen, Gery Baars en Rob Marijn.

REDACTIEADRES Kopij voor Oud Alkmaar en te bespreken publicaties zenden aan: Redactie Oud Alkmaar, p/a Historische Vereniging Alkmaar, Nassaulaan 43, 1815 GJ Alkmaar, of naar redactie@hvalkmaar.nl. Het artikel moet aan bepaalde eisen voldoen. Zie daarvoor h valkmaar.nl/oud-alkmaar-tijdschrift

OPMAAK SanMarcoos, Alkmaar.

DRUK Krijgsman Drukwerk, Alkmaar.

©Historische Vereniging Alkmaar. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Historische Vereniging Alkmaar.

OMSLAG Voorzijde: beeld van de Koorstraat, ca 1910. Rechts wijnhandel Pels, waarover u rechts een artikel vindt. Keerzijde: portret gemaakt door Tonny Vlaanderen. Helaas is niet bekend wie dit zijn.

VAN DE VOORZITTER

De Historische Vereniging Alkmaar kijkt terug op een prachtig verlopen jubileumjaar. Namens het bestuur bedank ik hier nogmaals allen die op welke wijze ook een bijdrage leverden aan het welslagen daarvan.

Het honderdjarig bestaan werd herdacht met aantrekkelijke themawandelingen en interessante lezingen. In september verscheen een fraai boek over honderd historische winkelpuien in de stad. Het hoogtepunt was de uiterst geslaagde feestavond op 10 december in Theater De Vest. Daar ging Alkmaar op Film voor 700 mensen in première. De film werd door cineast Erik Willems en een projectteam onder leiding van Rob Marijn samengesteld uit door talloze burgers aangeleverde oude beelden. De film is nu al een historisch succes.

Voorafgaand aan de filmpremière mocht ik namens de vereniging uit handen van burgemeester Anja Schouten de Koninklijke Erepenning in ontvangst nemen. Een betekenisvolle blijk van erkenning en waardering voor alle vrijwilligers die ons voorgingen en voor hen die nog steeds actief zijn.

We kijken terug, maar ook vooruit. Met een nieuw motto, ‘Levend geheugen van de stad’, blijven we de verhalen van de stad en de mensen van de stad vertellen. En dat lijkt in deze roerige tijden relevanter dan ooit. De Amerikaanse historicus en hoogleraar aan Yale-universiteit Timothy Snyder stelt: Sluit je aan bij een historische vereniging, verdiep je in de feiten, neem deel. Want ons vermogen kennis te nemen van het verleden en onderscheid te maken tussen feit en fictie maakt ons tot individuen. En we vormen een gemeenschap door het gedeelde vertrouwen in de waarde van de inzichten die we zo verkrijgen.

Geniet van dit nummer van Oud Alkmaar en lees onze e-mailnieuwsbrief met alle activiteiten en initiatieven van de HVA in het nieuwe jaar.

Ruud Roemer, voorzitter

VAN ROLEEUEW TOT SUMMUM DE GESCHIEDENIS VAN EEN PAND AAN DE KOORSTRAAT

Marlies ten Berge

Op het laatste deel van de Koorstraat, aan de oostzijde, bevindt zich modezaak Summum en daarnaast een nu wat verwaarloosd pand in art nouveau-stijl. Lang geleden stond op deze plek herberg De Roode Leeuw, tegenover die andere herberg die tot voor kort bekend stond onder de naam Gulden Vlies.

Fragment van de kaart van Blaeu 1650

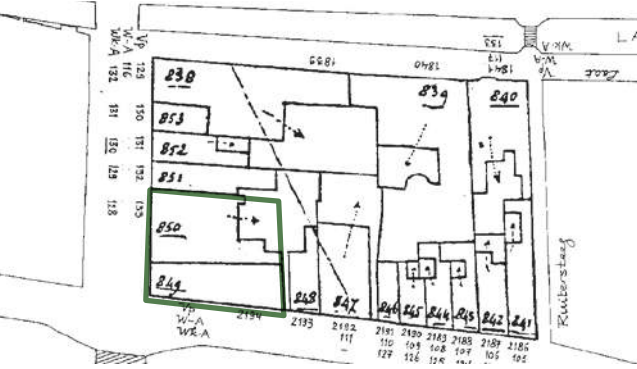
DE RAND VAN DE STAD

De Oudegracht met in het verlengde de Lindegracht vormde tot 1572 de rand van de stad. Waar nu de brug ligt was vroeger de Kennemerpoort. Vlak achter de poort was dus bij uitstek de plek voor herbergen: je kon er de paarden uitspannen, de koets stallen, eten, drinken en overnachten.

Vlak voor het beleg van Alkmaar werden nieuwe vestingwerken aangelegd en kwam de nieuwe stadspoort een stukje zuidelijker te liggen. Door de sloop van de oude stadspoort kwam er ruimte vrij bij de Coornstraet, nu Koorstaat, en langs de Lindegracht. Herberg Het Gulden Vlies werd vanaf 1574 aan de zuidkant uitgebreid en langs de gracht kwamen enkele kamerwoningen en een grote stal met schuur voor de wagens en paarden van de gasten.

Herberg De Roode Leeuw aan de oostkant van de Koorstraat zal een vergelijkbare ontwikkeling hebben doorgemaakt: de herberg zelf lag iets van de Oudegracht af en werd na de sloop van de stadspoort uitgebreid met een stal op de hoek van de Oudegracht/Koorstraat. De herbergiers concurreerden, maar hadden ook gedeelde

belangen. Soms waren beide herbergen in een hand. Zo was Dirck Egbertsz (Keyser) van 1584 tot 1595 waard in Het Gulden Vlies, maar ook eigenaar van De Roode Leeuw. In 1619 richtten enkele herbergiers een gezamenlijk ‘adres’ aan het stadsbestuur. Ze wilden de Kennemerpoort later sluiten dan gebruikelijk. Daar hadden ze natuurlijk direct belang bij. Onder hen was Cornelis Maertsz Heer, waard in herberg De Roode

In groen de locatie van de herberg ca. 1600. RAA Historisch Kadaster 1830.

Leeuw, maar ook Lambert Piqueur van Het Gulden Vlies en verscheidene anderen van het Ritsevoort.¹

HERBERG DE ROODE LEEUW

Hoe de herberg eruitzag weten we niet, er zijn geen prenten bekend. In het Historisch Kadaster vinden we de locatie van herberg De Roo Leeuw terug onder kadastrumnummers A850 (de herberg) en A849 (de stal). In de verpondingsregisters, waarin de heffing op de huurwaarde van huizen en land werd vastgelegd, komt herberg De Roode Leeuw voor als Vp133.

De eerste gegevens stammen uit de zeventiende eeuw. Claas Reyersz Bra, een bleker uit Bloemendaal, kocht in 1659 herberg Rooleeuw in Alkmaar voor zijn zoon, die tot 1687 waard was in deze herberg. Vanaf 1714 was Arie Hilbrandsz van Egmond eigenaar en hospes in De Roo Leeuw, tot 1721, toen hij de herberg verkocht aan Jacob van Haffen.²

Uit de verpondingsregisters blijkt overigens dat de eigenaren van De Rode Leeuw ook percelen bezaten aan de Lindegracht achter Het Gulden Vlies. In 1744 woonde herbergier Renier Backer met gezin en twee dienstboden in De Rode Leeuw.³ In 1759 verkochten zijn erfgenamen de herberg en een stal aan de Lindegracht aan Hendrikus van Wijk, die deze vrijwel direct doorverkocht aan Ernst Fabritius. Deze Fabritius trouwde driemaal. Zijn tweede echtgenote Cornelia (Gerrits) Menger werd ook genoemd als herbergierster.⁴ Na zijn dood in 1781 verkocht zijn derde vrouw en weduwe Antonia Sijbrants de stal (achter Het Gulden Vlies) en De Rode Leeuw aan Jacob Vertest. Twee jaar later kwam alles in handen van Hendrik Nobben.

RENIER COLOM

In 1794 werd dit alles gekocht door Renier Colom. Zijn persoonlijk leven zal niet gemakkelijk zijn geweest: zijn twee echtgenotes stierven jong en ook moest hij meerdere kinderen begraven.⁵ Uit het belastingregister van 1807 blijkt dat hij zeven kinderen en twee meiden en een knecht had, wat zijn huishouden bracht op twaalf personen. Als beroep werd opgegeven ‘logementhouder en stalmeester’.

Een herbergier was een belangrijk man in de stad. Herbergen waren niet alleen overnachtingsadressen en eetgelegenheden, maar hadden een duidelijk maatschappelijke functie, zoals blijkt uit enkele krantenberichten aan het begin van de negentiende

eeuw. Op 2 januari 1804 werd afscheid genomen van de gewapende burgerwacht, een officiële plechtigheid met toespraken en dergelijke. ‘... des avonds werd in het Logement de Roode Leeuw door het Corps Officieren een Soupé gegeven, waarby de Leden van den Raad dezer Stad genodigd en verschenen zyn.’⁶

Het was ook een plek waar allerlei belangrijke documenten ter inzage lagen. Toen in 1807 de dijkgraaf en hoogheemraden van de Hondsbossche en Duinen tot Petten de aanleg van een ‘Rijsen Stenen hoofd op het strand voor de zeewering’ wilden aanbesteden, moesten de gegadigden zich vervoegen in het logement De Roode Leeuw. In februari 1834 lagen in logement De Roode Leeuw en De Toelast de voorwaarden ter inzage om in te schrijven op de afbraak van de Vriesche Poort.⁷

PAARDEN EN KOETSEN

De herbergen achter de stadspoorten hadden niet alleen stallen voor paarden en koetsen van reizigers, maar verhuurden ook paarden en verzorgden allerlei transportdiensten.

Op 3 april 1745 trokken Willem, prins van Oranje, en zijn echtgenote Anne en dochter Carolina met vier koetsen, elk bespannen met zes paarden, en nog verscheidene edelen te paard door Alkmaar richting Friesland. Het ‘doorluchtig paar’ heeft ongeveer een uur voor de herbergen De Roode Leeuw, 't Vlies en De Toelast gestaan om de paarden te verversen, maar ze zijn de koetsen niet uit geweest.⁸

Renier Colom was van 1799 tot juni 1803 commissaris van het wagenveer. In de *Alkmaarsche Courant* stonden regelmatig advertenties, zoals voor de verkoop van ‘10 à 12 beste Voermans-Paarden, van different hair en jaaren, als mede eenige Rytuigen, Tuigen etc. op 29 Maart 1800, voor het Logement de Roode Leeuw, te Alkmaar’. Hij bezat in 1807 ook twaalf koeien, zes paarden en wat weiland. Zijn derde echtgenote kocht in 1824 land in de Oosterwezer- of Huiswaarderpolder. Waarschijnlijk was dit land nodig voor de paarden en het hooi.

Hij breidde ook het onroerend goed uit. In 1814 kocht hij het huis en erf ten noorden van de Roleeuw (kadastraal nummer A851). Ook langs de Lindegracht had hij een stal en verderop enkele pakhuizen. Hij was bovendien tot 1827 eigenaar van herberg De Vier Staten buiten de Kennemerpoort.⁹

(25692) De Ondergeteekende maakt door dezen aan het geëerd Publiek bekend, dat hij deszelfs LOGEMENT en STALHOUDERIJ, genaamd de *Roodde Leeuw*, te Alkmaar, met den eersten Mei aanstaande zal kwiteren, onder hartelijke dankbetuiging aan alle zijne Begunstigers voor het genotene vertrouwen, hem gedurende een tijdvak van 46 jaren door Hun Ed. geschonken en waarbij hij tevens zijnen Opvolger den Heer T. J. VAN DER HAAGEN aanbeveelt.
R. COLOM.

Ingevolge bovenstaande Annonce, neemt de Ondergeteekende de vrijheid zich in voormelde Betrekking aan te bevelen. — Zullende door eene honnette en civiele Bediening trachten zich dat vertrouwen waardig te maken, hetwelk de Heer R. COLOM, zoo ruimschoots heeft mogen genieten.
T. J. VAN DER HAAGEN.

Algemeen Handelsblad, 21 april 1838

DOOR STERFGEVAL
is de ondergeteekende voornemens haar LOGEMENT *DE ROODE LEEUW*, in den loop der maand April publiek te Verkoopen, met gunstige Voorwaarden aangaande de bij Verhuring van het benoodigde LAND, de dag zal nader bekend gemaakt worden.
Alkmaar, Wed. T. J. VAN DER HAAGEN.
25 Februarij 1857.

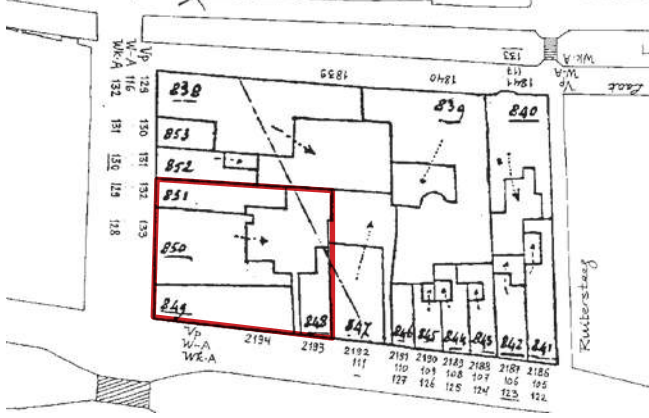
Opregte Haarlemsche Courant, 3 maart 1857

De ondergeteekende, tot uitoefening van het Stalhoudersbedrijf, van Mevrouw de Wed. T. J. VAN DER HAAGEN hebbende overgenomen al de beste rijtuigen en paarden, neemt de vrijheid zich voor de **verhuring van Paarden en Rijtuigen**, alsmede van **Rouwkoetsen**, bescheiden aanbevelen; belovende prompte bediening. Bestellingen worden aangenomen ten huize van hem ondergeteekende en later ook bij zijn' knecht, aan de Choorstraat alhier, Wijk A, No. 390.
Alkmaar, 20 Junij 1857.
B. D. VAN DAM.

Alkmaarsche Courant, 22 juni 1857

OPENBARE VERKOOPING.
LOGEMENT EN STALHOUDERIJ de Roode Leeuw, TE ALKMAAR.
Mevrouw de Weduwe T. J. VAN DER HAAGEN, te Alkmaar, is voornemens, op Zaturdag den 11den April 1857, des Namiddags ten 5 Ure, te doen Veilen en op Zaturdag den 18den April daaraanvolgende, terzelfder Ure, bij Afslag final te doen Verkoopen:
Het **LOGEMENT** en **STALHOUDERIJ DE ROODE LEEUW**, met de daarbij behorende KOE- en PAARDENSTALLEN, HOOIBERGEN, WAGENHUIZEN en een PAKHUIS met ERVE en ZAADZOLDER, alles staande en gelegen te Alkmaar, aan de Choorstraat, Ondegracht en Lindegracht, bij het Kadaster aangeduid in Sectie A, Nos. 385, 843, 848, 849, 850, 851, 1287, 1423, 1467 en 1393, ter gezamenlijke grootte van 19 Roeden 49 Ellen; alles breeder bij Bijjetten omschreven.
Welk een en ander, in het voornoemde Logement, in 4 Perceelen te Verkoopene kan worden aanvaard op den 1sten Julij 1857, of, ter keuze van den Kooper, eene maand vroeger, kunnende de Kooper van het Logement het daarbij benoodigde LAND op billijke voorwaarden in Huur bekomen.
Nadere informatien kunnen worden verkregen bij den Notaris JAN SCHOEHUIZEN, te Alkmaar.
Brieven Franco.
(4593)

Advertentie voor publieke verkoop in het Algemeen Handelsblad, 18 maart 1857

Ingetekend in rood een deel van het bezit van Reinier Colom. RAA Historisch Kadaster 1830.

Uit de kadastergegevens van 1838 blijkt dat hij naast de herberg en stal op A850 en A849 ook nog stallen bezat op A848 (naast het hoekperceel aan de Oudegracht), A851 (noord van de herberg) en A825 (langs Lindegracht). Dit alles verkocht hij in 1838 aan Thomas Johannes van der Haagen.¹⁰

T.J. VAN DER HAAGEN EN JANNETJE VAN DAM

Thomas stamde uit een vrij bekende familie in Alkmaar, die werkzaam was in dezelfde soort onderneming. Zijn vader Johannes van der Haagen richtte in 1821 de diligencedienst tussen Alkmaar en Haarlem op en kocht in 1827 herberg De Toelast op de hoek Koorstraat en Heul. Thomas, getrouwd met Jannetje van Dam, werd niet alleen eigenaar van De Roode Leeuw, maar ook paarden-postmeester te Alkmaar en kreeg in 1840 de commissie voor een diligencedienst naar Haarlem, net als zijn vader. Het echtpaar kreeg zeven kinderen, maar Thomas werd slechts 38 jaar oud en dreef herberg De Roode Leeuw slechts veertien jaar. Zijn weduwe nam de commissie op de diligencedienst over: de ‘vroegwagen van Alkmaar naar Haarlem’ stond om 5.45 uur maandagmorgen klaar bij De Roode Leeuw.

Een poging in 1853 om het logement te verkopen was niet succesvol. Toen echter haar oudste zoon Johannes in 1857 overleed, zeventien jaar oud, zette ze opnieuw haar logement De Roode Leeuw te koop.¹¹ Het bedrijf (logement en stalhouderij met de daarbij behorende koe- en paardenstallen, hooibergen, wagenhuizen en een pakhuis met erve en zaadzolder) ging in juni 1857 over in handen van Johannes van der Haagen (junior), een jongere broer van Thomas.

JOHANNES VAN DER HAAGEN

Deze Johannes was in 1851 getrouwd met Wilhelmina Kamper. Zowel herberg De Toelast als de diligencedienst had hij overgenomen van zijn vader. Zijn diligences waren echter niet opgewassen tegen de nieuwe vervoermiddelen als de trein en de stoomboot en in 1867 werd deze dienst opgeheven. Ook herberg De Roode Leeuw was geen lang leven meer beschoren. In 1861 stond nog een mededeling over dit hotel in de krant, maar in 1861, 1862 en 1868 was er ook een logement De Roode Leeuw aan De Dijk, in handen van J.A.H. Oomen. Twee herbergen met dezelfde naam is niet logisch: waarschijnlijk is het logement in de Koorstraat dus in 1861 gesloten. Perceel A850, waar altijd De Roode Leeuw had gezeten, werd in 1867 gesplitst in twee delen, een noord en een zuid.

A850-noord kreeg als adresaanduiding wijk A349, later Koorstraat 24, 47 en uiteindelijk 59. Het pand dat daar nu staat werd in 1909 gebouwd in art-nouveaustijl naar een ontwerp van C.J. Ooms, met een asymmetrische gevel en opvallende, witgeglazuurde stenen. In ieder geval tot in de jaren 1970 was hier een apotheek gevestigd. A850-zuid werd eerst A350, daarna Koorstraat 26, 51 en uiteindelijk 61. Het werd een onderdeel van wijnhandel Pels en is nu een deel van modezaak Summum.

SIGAREN EN WIJN

In het adresboek van 1876 werd Johannes van der Haagen naast herbergier van De Toelast ook genoemd als winkelier in tabak en sigaren, grossier in wijnen, likeuren etc. Waarschijnlijk dreef hij die handel op perceel A849-west, op de hoek van Oudegracht en Koorstraat, waar vroeger de stal van de herberg was. De latere eigenaar W.H.M. Pels adverteerde met de boodschap op de gevel dat de wijnhandel al sinds 1857 bestond. Dat is misschien niet helemaal toevallig het jaar waarin Johannes van der Hagen De Roode Leeuw kocht.

Wanneer dit pand op de hoek gebouwd is, is niet met zekerheid te zeggen, de bouwdatum wordt geschat op 1825-1850. Het pand werd gemetseld in rode baksteen en kreeg een opvallende, grote, rechthoekige erker aan de zijde van de Koorstraat.

Uit een advertentie in de *Alkmaarsche Courant* van 27 december 1868 blijkt dat Van der Haagen een nieuw-opgerichte winkel in wijn, likeuren en sigaren heeft, hoek Koorstraat en Oude Gracht. Het is een mooie advertentie, waarin hij tegelijkertijd laat zien dat hij een sociaal

Het oostelijk deel van de Koorstraat rond 1890. RAA FO 1001652

Panden op de hoek van de Koorstraat ca. 1900. Op de hoek de gaslantaarn. RAA012001752

Een glasnegatief van ca. 1905, met een deel van Koorstraat 61 en het pand op nr. 59 voordat dat werd herbouwd. RAA-GLAS-000903

Reclame voor de nieuwgeopende winkel, Alkmaarsche Courant, 27 december 1868.

bewogen mens is en aan liefdadigheid doet: een deel van zijn opbrengst zou ten goede komen aan de slachtoffers van de zeeramp in 1867 op Terschelling.

Toen in 1876 hotel De Toelast werd verkocht, verhuisde het echtpaar Van der Haagen-Kamper naar Oudegracht A352, het hoekpand dat later hernummerd zou worden tot Koorstraat 26 en uiteindelijk 65. Hij verhuurde nog steeds paarden en rijtuigen; bestellingen voor de huur van rouw- en volgkoetsen werden aangenomen in de sigarenwinkel hoek Oudegracht.

TWEE PANDEN, EEN WINKEL

Ergens in die periode moet het pand A850-zuid samengevoegd zijn met hoekpand A849-west. De advertenties spreken meestal van 'de winkel op de hoek'.

In 1882 stond het pand op de hoek als Choorstraat 26 op naam van J. van der Haagen. In een advertentie is dan weer sprake van een winkel op Oudegracht 26. Om het nog verwarrender te maken: de drankvergunning van 1881 stond op het adres Choorstraat 25. Waarschijnlijk waren toen dus al beide panden aan de Koorstraat samengevoegd. Volgens een advertentie in het adresboek van 1885 zat juist de stalhouderij op Koorstraat 26, naast de sigaren-, wijn- en likeurwinkel op Koorstraat 25.

Inmiddels had het gezin grote problemen. In september 1883 overleed hun veertienjarige zoon Gerard. Ze hadden toen al twee zoons en een dochter begraven. Johannes

Het pand dat daar nu staat werd in 1909 gebouwd in art-nouveaustijl naar een ontwerp van C.J. Ooms

De nieuwbouw op het noordelijk deel van het perceel van de Rode Leeuw, gebouwd in 1909. Bekend als de apotheek op Koorstraat 59. Foto J.Elsinga, 1974 RAA011002943

Haagen. Mevr. de wed. J. van der, verhuurster van rijtuigen en
rouwkoetsen, ondegracht 164.
Haagen. W. van der, winkelier in tabak en sigaren, handelaar
in wijn, likeuren enz., koorstraat 26, hoek oudegracht.

Stalhouderij Van der Haagen.
KANTOOR
Alkmaarsche Begraffenis-Vereeniging,
KOORSTRAAT, A 26.

W. van der Haagen,
HANDEL IN SIGAREN, TABAK, THEE,
Wijnen, Likeuren en Gedistilleerd.
Koorstraat, A 26.

Detail uit het adresboek van 1888

HANDEL
IN
Tabak , Sigaren. — Wijn, Ge-
distilleerd.

De ondergeteekende zegt haren dank voor het ver-
trouwen en de gunst, in haar *winkelzaak* ten
deel gevallen , en beveelt beleeft haar zoon als opvol-
ger aan. Hoogachtend ,
Wed. JOHs. VAN DER HAAGEN.

Naar aanleiding van bovenstaande advertentie, hoop
ik het vertrouwen waardig te blijven, dat deze z a a k
zoovele jaren genoten heeft.
Beleeft bevel ik mij bij voortduring in eens ieders
gunst aan , zoowel binnen als buiten de stad.
Hoogachtend , UEd. dw. dienaar,
WILHELM VAN DER HAAGEN.
Alkmaar, 15 Mei 1888.

Alkmaarsche Courant, 13 mei 1888, overdracht
aan zoon Willem Van der Haagen

Deel van een foto van de zaak van Pels rond
1900. RAA012001750

stierf in 1884, 59 jaar oud. De vergunning voor de verkoop
van sterke drank ging naar Wilhelmina Kamper, zijn
weduwe, die in een advertentie liet weten de zaken voort
te zetten. In mei 1888 droeg ze echter alles over aan haar
zoon Wilhelm van der Haagen die toen net getrouwd
was. Direct daarna nam W.H.M. Pels (gehuwd met
C. de Jongh) de zaak over. Nog geen twee jaar later, in
1891, werd de stalhouderij overgenomen door Peperkamp
in de Breedstraat en de winkel voor 5000 gulden
gekocht door W.M.H. Pels.

WIJNHANDEL PELS

Advertenties geven dan allemaal het adres Koorstraat 26.
De drankvergunning wordt echter verstrekt op nummer
A25/26. Ik vermoed dat beide panden in bezit van Pels
waren, maar dat de gangbare winkeldeur op de hoek zat,
dus op Koorstraat 26.

In 1893 gaf Pels opdracht aan Klaas Bakker voor een
nieuw winkelhuis met bovenwoning. De aanbesteding
rept van Koorstraat 25, dat later hernummerd zou
worden tot Koorstraat 61. De winkelpui werd gemaakt in
neorenaissancestijl. De gevel boven de pui is gemetseld
uit overwegend helderrode baksteen in kruisverband.
De eerste advertentie met het adres Koorstraat 25 en 26
stamt uit december 1900. In 1911 was het adres gewijzigd
in Koorstraat 49-51.

Op de foto uit 1930 valt goed te zien dat alles wat nog
deed denken aan de vroegere herberg De Rode Leeuw
voorgoed was verdwenen. Geen herberg meer, geen
stalhouderij, geen gaslamp op de hoek, en ook geen

SIGAREN-, WIJN- & LIKEURWINKEL.
Choorstraat, hoek Oudegracht.
FRANSCH E WIJNEN.

Médoc. Blaq fort. Côtes St. André. St. Estéphe. Julien. Pauillac. St. Emilion.
Per 6 flesschen / 2,50 / 4,50 / 5,50 / 5,50 / 7,50 / 8,—
Kistje 12 flesschen / 7,50 / 8,— / 8,50 / 10,— / 12,— / 16,—

De in voorraad zijnde merken van onverbetterijke fijne **SIROOP DE PUNCH:**
1de soort sup. Siroop de Punch, fine Champagne à / 1,50, 2de soort / 1,50, 3de soort / 1,20,
4de soort à / 1,00 per flesch; terwijl delcious Champagne, per mandje, 6 flesschen à / 14,50,
Originele Port à Port, per mandje, 12/2 fl. à / 15,00, Madera Gold Sherry, per mandje, 12/2 fl. à / 15,50,
worden afgeleverd.

De zeer gunstig bekende merken zuiver belegen Bordeaux Tafelwijn.
Chateau Louvin à / **30**, Deze merken kunnen eenvoudig tegen minder aanmerking geleverd worden,
Pauillac = = **30**, (hier alle belastingen en inkomende regten onder de zonskermte tegen begr-
Fronzac = = **35**, (per stu) terwijl bestellingen per stuk FRANCO worden bezorgd volgens
De fijste **LIKEUREN** tegen de billijkste prijzen. Alles volgens prijs-contract.
ZIJN

AMERIKAANSCH ELIXIR
verkreeg een **zuiveren Eereblijk**, voor hare gezondheid bevorderende hoedanigheid.
DUBLIN, Londen en AMSTERDAM.
Bij koorts, rheumatiek, asthma of koude op de maag een glaasje gebruikende, zal de gunstigste
uitkomsten aanmerken. Prijs **30 Ct.** per fleschen.
Voorts **geïmporteerde HAVAN SIGAREN**, in de prijzen van / **300** tot en met
/ **12** per mille. Alles wordt **franco** geleverd aan de verschillende middelen van vervoer.
UW Ed. dienaar,
JOH. VAN DER HAAGEN.
Alkmaar, Choorstraat, hoek Oudegracht.

Reclame in de Alkmaarsche Courant, van 6 maart 1870

De beide panden van het latere Summum, toen nog
Pels, in 1915. RAA-GLAS-000902

*In 1891, werd de stalhouderij
overgenomen door Peperkamp
en de winkel voor 5000 gulden
gekocht door W.M.H. Pels*

Zicht in de Koorstraat in 1910. Links het Gulden Vlies, rechts de winkel van Pels. RAA FO1001661

W. M. H. PELS,
voorheen W. van der Haagen.
SIGAREN, KOFFIE, THEE,
Wijnen, Likeuren, Gedistilleerd enz.
Koorstraat 26, hoek Oudegracht.

Advertentie in het adresboek van 1891

Alle drie de panden op het voormalig terrein van
herberg De Rode Leeuw. Foto ca. 1930 FO1001679

J.C. Verhage in zijn winkel, ongeveer 1985.
FO1011249

- 1 A.C. Stierp-Impink e.a. *Het Gulden Vlies van herberg tot stadscafé*, p. 34, 42 en 55
- 2 RAA Historisch Kadaster
- 3 RAA Coll. Aanwinsten 197, Pers.Quot, ink- Pacht:800, Pqtax:8, ink-, Omschr:600
- 4 A.C. Stierp-Impink e.a. *Het Gulden Vlies* p. 144 en M. van der Bijl, *Leeslust baart kunde* p.121
- 5 RAA Oud recht: 658. Klasse: F 3.-.-. Grafnummer: N.G. no 361. huisvrouw van Reinier Colom 11 gld 10 st laat 4 minderjarige kinderen na; Alle kinderen 659. Klasse: F 3.-.-. Grafnummer: N.G. no 361. 6 gld
- 6 Alkmaarsche Courant 9 januari 1804 mededeling van/over onder het kopje de Bataafsche Republiek
- 7 Algemeen Handelsblad 21 februari 1834
- 8 W.A. Fasel, *Alkmaar en sijne geschiedenis*, p. 100
- 9 RAA ONA Alkmaar 920, repertoire not. M.J. de Lange, aktenr. 82; ONA Alkmaar 930, repertoire not. M.J. de Lange aktenr. 25; ONA Alkmaar 933, repertoire not. M.J.de Lange, aktenr.77
10. 1 mei, akte van verkoop onroerende goederen: Reinier Colom verkoper; Thomas Johannes van der Haagen koper, beide te Alkmaar
11. Algemeen Handelsblad 3 maart 1857 en Alkmaarsche Courant 9 maart 1857

sigaren meer. Pels handelde in wijnen, likeuren en gedestilleerd. Vanaf 1927 was het de firma WHM Pels & zoon. Pels overleed in 1933, zijn zoon volgde hem op en droeg het bedrijf later over aan J.C. Verhage. De bedrijfsnaam Pels bleef wel behouden. De winkel was trouwens slechts een onderdeel van het totale bedrijf, want er was ook een bottelarij en een groothandel. Het gedestilleerd en de aperitiefwijnen werden onder het eigen merk ‘Pels’ verkocht. Veel leuker zijn natuurlijk de namen van vroeger toonaangevende drankjes, zoals de halflikeuren Mandoro, Schilletje, Voorburg en Fladderak. Ze maakten en verkochten ook dranken voor bijzondere gebeurtenissen zoals Kraamanijs, Bruidstranen en Naveltje Bloot.

VAN WIJN NAAR MODE

De wijnhandel van Pels werd in de jaren tachtig gesloten. Verhage, die sinds 1936 in de winkel werkte, ging met pensioen. Waarschijnlijk zijn de foto’s van het interieur om die reden gemaakt in 1985. Dat interieur was vrij authentiek en een beschermd object. Maar het pand stond lange tijd leeg tot het in 2008 werd verbouwd tot modezaak. De afdeling Monumentenzorg ontdekte te laat dat het interieur van de wijnhandel illegaal grotendeels was gesloopt. Slechts een klein deel kon behouden blijven. Wel werd het exterieur gerestaureerd en opnieuw geschilderd.

In 2009 opende de winkel in damesmode van Velvet Women op Koorstraat 61-65, later werd het Summum. Als je een blik werpt in de etalages zie je daar niet alleen kleding maar ook nog de etalagedeuren van glas in lood met de likeurflessen en de tekst ‘sinds 1889’. Hopelijk wordt het witte pand op nummer 59 en dus op het noordelijk deel van waar ooit de herberg De Rode Leeuw stond, ook opgeknapt en weer in gebruik genomen.

De winkel van Pels in 1986. Foto J. Elsinga RAA011002946

HET ARENDSHOF

WAT IS ZIJN GESCHIEDENIS? WAAROM STAAT HIJ DAAR OP DE STOEP?

Emmy Reijngoud-Posthuma

EERSTE TIJD

Aan de Geestersingel ligt het Arendshof, een perceel met een oude theekoepel, een aangebouwd woonhuis en een tuin. De tuin grenst aan de Hoevervaart, de aloude verbinding over het water van Alkmaar met Egmond. De theekoepel is een rijksmonument en de enige in Alkmaar, die zijn oorspronkelijke vorm heeft behouden. De eigenaar en bewoner Evert Jan van Latum heeft hard gewerkt om hem toekomstbestendig te maken. Wij, als bewoners van het appartementengebouw naast het Arendshof, maakten mee dat hij het voegwerk en de ramen vernieuwde, het koepeldak isoleerde, de houten kroon vernieuwde en de arend, die daarbovenop hoorde, weer neer liet strijken.

25 okt 2024, 14 uur. De arend zit weer op zijn plek.

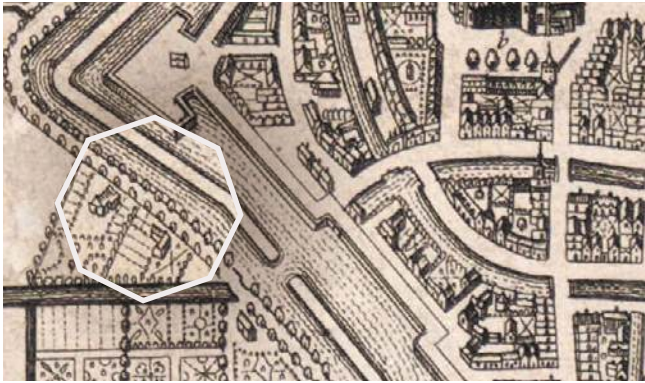

1. 1573, het beleg. Landpunt tussen de stadsgracht en 'die vaert na Egmont'.

Het Arendshof ligt op een landpunt (1), die is ontstaan tussen de Hoevervaart en de Stadssingel, die in 1573 in allerijl is aangelegd om de Spanjaarden het hoofd te kunnen bieden. Op een kaart uit 1620 is te zien dat er in die punt al twee tuinen zijn ontstaan (2). Onze tuin heeft een huis en lijkt als groentetuin in gebruik, maar ook is er een siertuin. We weten dat op dat moment Evert Jacobsz Verlangh, bode van de Uitwaterende Sluizen, de eigenaar was, omdat hij hem in 1633 verkocht aan Willem Cornelisz. uit Oudorp.

Op een kaart uit 1657 (3) lijkt het dat hij de tuin als blekerij gebruikte. Eind zeventiende eeuw was Cornelis Roos, bierbrouwer op de Laat, de eigenaar. En als zijn zoons Johannes en Laurens Roos het perceel erven, blijkt dat vader Cornelis er iets mee heeft gedaan. Johannes Roos, die in Amsterdam woonde en er niet zoveel aan had, verkocht zijn aandeel van de erfenis aan zijn broer Laurens Roos. In de verkoopakte staat:

2. 1620, de tuin van Evert Jacobsz. Verlangh.

3. 1657, huis met blekerij.

'item nog een erve daer een huijs op gestaen heeft, gelegen aen de StadsZingel bij 't Verlaetje (sluis) tussen de Kennemer- en Geesterpoort, geapproprieert (ingericht) tot een tuin.'

PLEIZIERTUIN, STATUSSYMBOOL

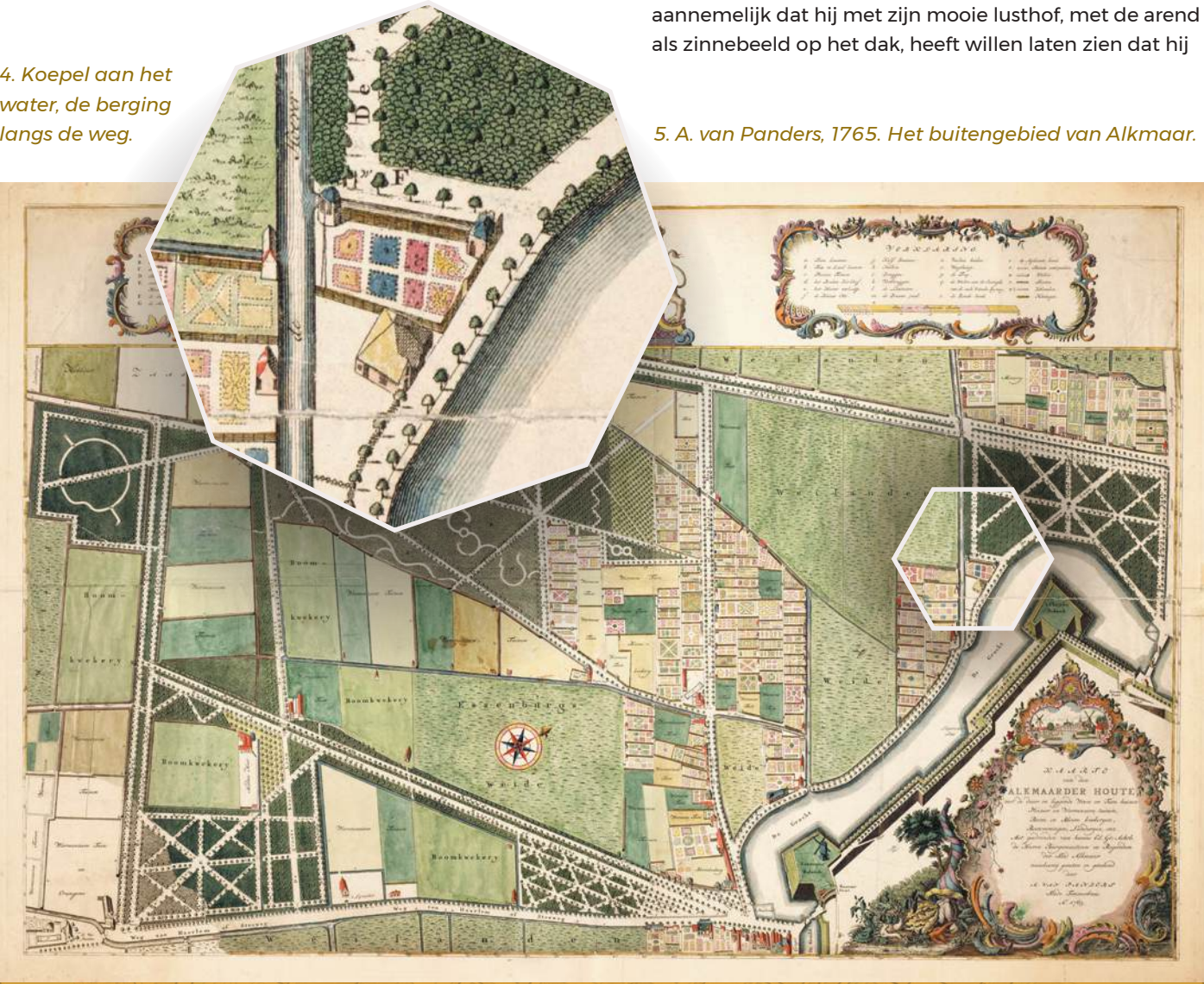
Cornelis heeft dus het huis afgebroken en een siertuin gemaakt, zonder opstal. Werd een tuin eerst voornamelijk voor voedselvoorziening gebruikt, eind zeventiende eeuw veranderde de functie. De gouden eeuw had de gegoede burgerij welvaart en rijkdom gebracht. De stad binnen de muren werd vol, de grachten overbelast. In een warme zomer was het niet prettig in de stad. Het was fijn een plek te hebben buiten de stad, op loopafstand om je vrije tijd door te brengen en te genieten. Die plekken werden met zorg als siertuin ingericht, waarin men aangenaam kon vertoeven.

Laurens Roos had niet zoveel met tuinieren, hij verdiende liever iets dan dat hij plezier had in de tuin. Hij vond burgemeester mr. Dirk Sevenhuijsen op zijn weg, die een plek zocht, waar hij kon relaxen. Ze stelden een erfpacht-brief op, waarin werd bepaald dat de burgemeester het vruchtgebruik kreeg, maar dat Laurens de eigenaar van de grond bleef. Mr. Dirk betaalde hem er f16 erfpacht per jaar voor. Deze brief moet opgesteld zijn tussen 1722 en 1744.

Het vruchtgebruik hield in dat mr. Dirk Sevenhuijsen een opstal in de tuin mocht bouwen en dat deed hij. Waarschijnlijk bouwde hij eerst een bescheiden kleine koepel aan het water, de Hoevervaart en een berging langs de weg (4), zoals op de kaart van A. van Panders uit 1765 is uitgebeeld (5). Hij was immers niet de echte eigenaar.

Maar in 1745 verkocht Laurens ook de grond. De koper was logischerwijs mr. Dirk Sevenhuijsen. Dirk was een bestuurder en een invloedrijk en machtig man. Hij werd beschreven als *'de Edele Groot Agtbare Heer Mr. Dirk Sevenhuijsen, Oud-Burgemeester en Raad deezer stad, ende weegens dezelve gecommiteerd tot Raad ter Admiraliteit in West Vriesland ende het Noorder Quartier'*. En nu hij de echte perceeleigenaar was, kon hij zijn status uitdragen. Mooie koepels waren in die tijd prestigeobjecten. Ze stonden meestal vrij op een punt met een bijzonder uitzicht en het uitzicht op de Vest, de Singel, de Grote Kerk, de molen en de Geester Hout was uniek. 'Zien en gezien worden' speelde een rol. De plek van het Arendshof voldeed daaraan. De grote koepel aan de weg met zijn verhoogde vloer is dus zeer waarschijnlijk zijn initiatief!

4. Koepel aan het water, de berging langs de weg.

INITIATIEF VAN DIRK SEVENHUIJSSEN

Waarom is de grote koepel waarschijnlijk gemaakt in opdracht van Dirk Sevenhuijsen? Ten eerste was het zijn familiewapen. Dit wapen is gevierendeeld. De segmenten bevatten een huis (zijn naam), drie leeuwen (staan voor dapperheid en moed) en de roos (een symbool voor integriteit, want hij is immers bestuurder). Ook heeft hij het Catharinarad toegevoegd, een uiting van standvastig geloof. Maar het rode segment is interessant: het bevat een arendspoot! De arend is een zinnebeeld uit het oude Romeinse rijk. Het is een zonnedier dat heerschappij en macht uitstraalt. Dirk had blijkbaar iets met het zonnedier. De arend op het dak van de grote koepel hoort via zijn wapen bij hem. Het is zeer aannemelijk dat hij met zijn mooie lushof, met de arend als zinnebeeld op het dak, heeft willen laten zien dat hij

5. A. van Panders, 1765. Het buitengebied van Alkmaar.

een invloedrijk en machtig persoon was in Alkmaar. En het is makkelijk het 'lusthof herkenbaar aan de arend', de naam Arendshof te geven.

Daarnaast bevat de koepel een prachtig gestukt plafond. Het is uitgevoerd in rococostijl (1720 – 1760), voortgekomen uit de barok (6). De stijl is sierlijk en niet geheel symmetrisch. Dirk Sevenhuijsen leefde en bouwde in die tijd. Toen mr. Dirk in 1754 stierf, wilde zijn broer Cornelis de tuin overnemen. De weduwe Christina van Baseroij maakte eenzelfde constructie als Dirk en Laurens hadden. Ze liet Cornelis f16 erfpacht per jaar betalen en verkocht hem de opstal voor f250. Dat is veel voor een kleine koepel en een berging. Dus het zit er dik in dat de grote koepel er toen al stond. In de tijd daarna geven de verkoopprijzen ook niet aan dat er nieuwbouw is gepleegd.

En dan waart er in de familie nog het verhaal rond, dat de koepel uit 1735-1745 zou zijn. Mogelijk is dat jaartal aangetroffen bij een verbouwing, maar is het verdwenen of verborgen. Hopelijk komt het nog eens tevoorschijn. Echter het jaartal 1765, uitgiftejaar van de kaart van A. van Panders, gooit roet in het eten. De koepel moet al omstreeks 1745 zijn gebouwd, maar staat niet op zijn kaart. Wel kun je denken dat het gekriebel boven de berging uitbeeldt dat men met een bouwwerk bezig is (7).

Vaak maakten kaarttekenaars gebruik van vroegere kaarten. Ook deden ze lang over het meten en tekenen.

8. ▲ *Uitsnede van de Kadaster-kaart 1811-1832.*
8a. ▲ *Koepel en berging.*
7. ► *Bouwsel aan de berging.*

Ondertussen veranderde de situatie. En toen de kaart uitkwam, was er kritiek. Niet alles klopte. De namen en de loop van de weggetjes klopten niet allemaal en mogelijk was er meer. Op de eerste kadasterkaart uit 1811-1832 (8) staat de koepel en de aanbouw zoals hij werd, aan elkaar, net buiten de rooilijn (8a), ook dat kon mr. Dirk zich veroorloven. Dit alles is geen sluitend bewijs, maar is wel zeer waarschijnlijk.

Nog even bleef na familie Sevenhuijsen de tuin in handen van de aristocratie, familie Groen. Na 1800, als de adel verbleekt door de Franse slogan 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' werd de tuin bereikbaar voor de middenstand. Namen zijn Hendrik Coster, zijn zoon Hermanus Coster, stadsdrukkers. Johannes Banning, stadsbode, Arnoldus van de Pol, broodbakker.

Dirk Kat, kapitein uit Purmerend, is de eerste die er woont, zijn adres was wijk A, Singel, buurt 14b, Koepel. Mogelijk heeft hij een hoek (9) aan het bestaande huisje of berging gemaakt, zichtbaar op een stadkaart uit 1865. De volgende eigenaar Pieter Hartland, kreeg te maken met inkrimping van zijn perceel. Waarschijnlijk moest hij een stuk afstaan voor de huizenbouw langs de Singel.

ZOMER -EN WINTERBUITENVERBLIJF
Johannes van de Kaaij, eigenaar in 1873 pakt het bewoonde gedeelte aan. Hij liet de opstal aan de weg afbreken, behalve de koepel. Hij bouwde een 'hecht en sterk huis', ingetekend bij het Kadaster (10). De indeling zie je op een latere tekening. De gevel staat niet meer aan de rooilijn,

9. *Uitsnede van een kaart van Herms Coster & zn uit 1865.*

waardoor de koepel meer ruimte krijgt. Er is een rondlopende gang van de koepel naar het pand. Verder beslaat het huis bijna de gehele breedte van het perceel.

In 1882 vertelt een advertentie dat de tuin geveild wordt. Johannes verkocht een logeabel (bewoonbaar) Zomer- en Winterverblijf, genaamd Arendshof. Voor het eerst komen we de naam tegen, al moet de naam toch al in de tijd van Dirk Sevenhuijsen ingeburgerd zijn geweest. Daarna werd het huis bewoond door Hendrik Stooker en familie Bossert. Toen het ouderlijk echtpaar Bossert gestorven was, bleven drie ongehuwde dochters in het pand wonen. Zij woonden er tot 1951, totaal vijftig jaar.

10. *Een nieuw huis, hulpkaart Kadaster, 1878*

In 1951 kocht Evert van Latum sr., bouw- en makelaar, het perceel. Hij moest flink renoveren, maar beloofde het pand zijn luister terug te geven (11). Hij breidde het pand uit met kantoren en startte een architectenbureau. Zijn zoon Evert van Latum jr. zette het architectenbureau in 1972 voort. De koepel werd in die tijd een Rijksmonument. Maria, de vrouw des huizes, gaf de koepel een bestemming. Ze startte 'Cantina Architectura'. Ze ontving er maandelijks een dichterskring en organiseerde kleine kamerconcerten, waarin o.a. leerlingen van het conservatorium optraden. Maar ook, en dat is voor velen van ons bekend, deed ze de aanduiding 'theekoepel' eer aan. Je kon er thee of koffie drinken met zelfgebakken appeltaart en een vegetarische maaltijd nuttigen.

Omstreeks 2019 was de derde generatie aan de beurt om er te gaan wonen. Maria's zoon Evert Jan van Latum en zijn vrouw Karlijn Vinkenburg maakten in samenwerking met Team Erfgoed in coronatijd het pand aangenaam bewoonbaar voor hun gezin. Zijn doel was het pand en de koepel Arendshof, het Rijksmonument, toekomstbestendig te maken en dat is gelukt. De fiere theekoepel toont weer zijn ouderwetse status, zoals in de tijd van mr. Dirk Sevenhuijsen. Wij genieten ervan.

Bronnen:
Regionaal Archief Alkmaar: Oud Recht, Beeldbank, Alkmaarsche Courant. Rijks Archief Noord Holland: Kadastrale leggers en hulpkaarten.

11. *1953, een mooi geheel.*

EDDO CARELS

De rubriek waarin redacteur Lisa Oskamp bekende en minder bekende Alkmaarders interviewt over hun band met geschiedenis. Eddo Carels is architect en bouwhistoricus. Daarnaast is hij voorzitter van Stichting Behoud Grote Kerk Alkmaar.

Gezicht op de Grote of Sint-Laurenskerk te Alkmaar van S. van Ruysdael (Stedelijk Museum Alkmaar).

Foto door: Erik Boschman.

WAAR IN DE HISTORISCHE BINNENSTAD VAN ALKMAAR KOMT U GRAAG?

In de Hekelstraat. Mijn voorouders hadden hier een winkel in galanterieën. Het huis staat er nog. Ik moet alleen nog uitzoeken waar precies. Ik vind het bijzonder dat mijn voorouders in dit straatje hebben gewoond.

WELK STANDBEELD IS UW FAVORIET?

Het standbeeld van landmeter Adriaen Anthonisz in Overstad. Het past bij het land dat we hebben gemaakt en verkaveld in de zeventiende eeuw. Heel precies werd vastgelegd welk stukje van wie was. Het is ook een mooi beeld.

VOOR WIE ZOU U EEN STANDBEELD OPRICHTEN?

Ik wil graag een sokkel neerzetten zonder beeld. Iedereen kan en mag erop gaan staan. Het is namelijk niet meer van deze tijd om iemand op een voetstuk te zetten.

WELK NUT HEEFT GESCHIEDENIS VOLGENS U?

Geschiedenis bestaat, omdat er mensen zijn. Het zegt iets over wat men belangrijk vond. Je kunt leren van goede en foute dingen uit het verleden. En je kunt voortbouwen op bestaande ideeën. Dit geldt ook voor gebouwen. Voor ontwerpen kun je veel inspiratie uit het verleden halen.

WAT ZOU ELK KIND OP SCHOOL MOETEN LEREN OVER GESCHIEDENIS?

Het zou goed zijn als iedereen ervaart dat je onderdeel bent van de geschiedenis. Kinderen weten bijvoorbeeld

wat hun vader en opa voor werk doen. Maar ze kunnen ook uitzoeken wat hun overgrootvader voor werk deed. Hierdoor leren ze dat je dingen terug kunt vinden die je nu niet meer ziet. Ook steken ze iets op over hun plek in de wereld en merken ze dat ze wortels hebben.

Het is namelijk niet meer van deze tijd om iemand op een voetstuk te zetten

WAT IS UW FAVORIETE HISTORISCHE BOEK?

Het tulpenvirus van Daniëlle Hermans gaat over de speculatie met tulpenbollen in de zeventiende eeuw. Een tulpenbol kostte op een gegeven moment evenveel als een grachtenpand in Amsterdam. Uiteindelijk knapte de tulpenmarktbubbel en raakten mensen enorme vermogens kwijt. Het leuke is dat dit boek zich deels in Alkmaar afspeelt.

WAT IS UW FAVORIETE HISTORISCHE FILM?

Pas geleden heb ik *La grande arche* in de bioscoop gezien. President François Mitterand van Frankrijk hield in 1982 een internationale ontwerpcompetitie voor een spectaculair bouwwerk in Parijs. Een Deense architect wint. In de film zie je hoe hij probeert grip te houden op het gebouw dat hij heeft ontworpen.

WELKE HISTORISCHE PERSOON SPREEKT U AAN?

De landschapsarchitect Jan David Zocher. In de negen-

tiende eeuw werden vestingwerken afgebroken om stadsparken aan te leggen. Zocher deed dit in Engelse landschapstijl. Ook bedacht hij diverse tuinen en begraafplaatsen.

ALS U EEN (HISTORISCHE) DOCUMENTAIRE ZOU MOGEN MAKEN WAAR ALKMAAR EEN ROL IN SPEELT WAAR ZOU DEZE OVER GAAN?

Over stadsvernieuwing in het oude centrum in de jaren zestig en zeventig. Het is interessant om te kijken hoe men toen tegen stedenbouw aankeek. Het gebied functioneert nu goed als je kijkt naar de functies die het vervult. Hoe keek men daar in de jaren zestig tegenaan?

WAT IS VOLGENS U EEN ONONTDEKTE HISTORISCHE PLEK IN ALKMAAR?

In de bocht bij de Heul staat een oude telefooncentrale. Het is gebouwd in de jaren zestig. Dit was in een tijd dat er nog niet zo subtiel werd gekeken of het wel paste in de binnenstad. Het is een vreemd en opvallend gebouw.

WELK OBJECT OF SCHILDERIJ IN STEDELIJK MUSEUM ALKMAAR HEEFT INDRUK OP U GEMAAKT?

Salomon van Ruysdael heeft veertien schilderijen van Alkmaar gemaakt. Op elk schilderij is de Grote Kerk te zien. In 1644 maakte hij *Gezicht op de Grote of Sint-Laurenskerk te Alkmaar*, een zomertaferel. Een paar jaar later, in 1647, schilderde Van Ruysdael nog een gezicht op de Grote Kerk. Dit keer was het winter, allerlei figuurtjes op sleetjes en schaatsen zijn op het ijs te zien. De compositie is gebaseerd op de werkelijke topografie.

Alles is terug te vinden op een stadsplattegrond uit 1650 van Joan Blaeu. Het is mooi dat je beide werken in het museum kunt zien.

Destijds waren er hele andere opvattingen over het restaureren van gebouwen

WAT BEZOEKT U OP OPEN MONUMENTENDAG?

De afgelopen keer ben ik naar Pakhuis De Koopman op het Fnidsen geweest. Het komt uit de zeventiende eeuw en is helemaal opgeknapt. Het is prachtig dat een eeuwenoud pand hierdoor behouden blijft.

WAT VINDT U VAN DE TRADITIE VAN 8 OKTOBER?

Het is een feest voor de Alkmaarder. Je hoeft niet met iemand af te spreken, want je komt elkaar altijd tegen in de Grote Kerk. Ik hoop dat het nog lang een Alkmaars feest blijft.

ALS U EEN DAG TERUG ZOU MOGEN IN DE ALKMAARSE GESCHIEDENIS, NAAR WELK JAAR VERTREKT U DAN?

Ik wil graag de restauratie van de Grote Kerk in de jaren veertig meemaken. Wat is gerestaureerd en hoe? Destijds waren er hele andere opvattingen over het restaureren van gebouwen. Daarom ben ik benieuwd wat voor keuzes zijn gemaakt en waarom.

Foto Jan Jong

TOESPRAAK VAN BURGEMEESTER ANJA SCHOUTEN OP 10 DECEMBER 2025

ERFGOED IS MEER DAN STENEN HET LEEFT PAS ÉCHT WANNEER HET VERHAAL ERBIJ WORDT VERTELD

Voorafgaand aan de première van *Alkmaar op Film* hield burgemeester Anja Schouten een toespraak bij gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de HVA. Zij sloot af met de feestelijke uitreiking van de Koninklijke Erepennin. Niet alle leden konden bij de feestavond aanwezig zijn. Maar alle leden ontvangen wel dit prachtige tijdschrift. Daarom treft u hieronder de licht ingekorte toespraak van onze burgemeester aan.

Dames en heren,

Vanavond staat in het teken van herinnering, verbeelding en verbondenheid, want we vieren de première van *Alkmaar op Film*. Een film die niet zomaar is ontstaan, maar gebouwd is op de schatten die inwoners hebben aangedragen.

Tussen de 400 en 500 oude beelden werden aangeleverd. Privébeelden die jarenlang ergens in dozen op zolder lagen, soms vergeten, soms gekoesterd, maar altijd vol betekenis. Beelden van families, straten, bedrijven, van vreugde en van alledaagse momenten. Samen bieden zij een unieke blik op de ziel van Alkmaar.

Dat zoveel Alkmaarders bereid waren om hun persoonlijke films te delen, is een teken van diepe verbondenheid met Alkmaar. Dankzij hen krijgen wij een inkijkje in het Alkmaar dat was. Een Alkmaar dat soms verdwenen is, soms veranderd, maar altijd in ons leeft.

De HVA laat al 100 jaar zien hoeveel waarde er schuilt in het bewaken, bewaren en bestuderen van de geschiedenis

Zelf mocht ik samen met Patrick van Mil, voormalig directeur van Stedelijk Museum Alkmaar, de voice-over voor de film verzorgen. En hoewel mijn stem nog enigszins hees was van Alkmaar Ontzet, was het ontzettend leuk om te doen. Niet alleen vanwege de unieke ervaring, maar ook om te zien hoe Alkmaar zich door de tijd beweegt. Hoe het verandert en toch zichzelf blijft. Hoe mensen komen en gaan, maar dat steeds een nieuwe laag geschiedenis wordt toegevoegd.

En het is precies op deze avond, waarop Alkmaar haar eigen verleden op het scherm ziet terugkeren, dat wij een andere belangrijke mijlpaal vieren: het 100-jarig bestaan van de Historische Vereniging Alkmaar.

Het is geen toeval dat juist deze twee gebeurtenissen samenvallen. De film laat zien hoeveel waardevol materiaal er in privécollecties verborgen lag. De HVA laat al 100 jaar zien hoeveel waarde er schuilt in het bewaken, bewaren en bestuderen van de geschiedenis.

Beide vertellen hetzelfde verhaal: Alkmaar leeft door herinnering.

De Historische Vereniging Alkmaar begon haar reis op 10 december 1925 onder de naam Vereeniging Oud Alkmaar. Alkmaar stond aan de vooravond van grote veranderingen. Nieuwbouwplannen, slooprojecten en modernisering zorgden voor onrust.

Een groep inwoners besloot dat iemand moest opkomen voor de schoonheid en de historie van de stad. Zij wilden voorkomen dat Alkmaar zichzelf kwijt zou raken in de drang naar vooruitgang. Zo ontstond een vereniging die de missie kreeg om het historische stadsbeeld te beschermen én om de geschiedenis van Alkmaar te bestuderen.

Ik heb een krantenknipsel uit de Alkmaarsche Courant van zaterdag 12 december 1925 gevonden waarin de oprichting van de vereniging wordt vermeld. Ik citeer:

'Deze vereniging stelt zich ten doel: De Historische Schoonheid van Alkmaar en omgeving te beschermen en voor het nageslacht te bewaren en de studie der plaatselijke geschiedenis aan te moedigen.' U begrijpt dat dit mij als burgemeester als muziek in de oren klinkt. En we zouden hier niet staan als die missie niet is geslaagd.

Maar niets gaat vanzelf. Die missie werd in de decennia na de oprichting daarna steeds urgenter. Alkmaar groeide en veranderde. En steeds opnieuw was het de HVA, toen nog Oud Alkmaar, die kritisch keek, die waarschuwde, die meedacht, die deskundig advies gaf. In de jaren 60 werd die inzet cruciaal. Veel steden kozen in die periode voor rigoureuze vernieuwing, waarbij complete binnensteden werden opgeofferd aan rechte lijnen, brede wegen en moderne bouw. Ook in Alkmaar lagen plannen klaar die de stad drastisch hadden kunnen veranderen.

Maar de vereniging stond stevig. Zij bracht kennis in. Zij bracht argumenten in. Zij bracht liefde voor de stad in. Dankzij die inzet werd in 1967 het Basisplan vastgesteld, waarin voor het eerst de volledige historische structuur van Alkmaar werd beschermd. Geen nieuwe gedempte grachten. Minder sloop. Meer zicht op de waarde van wat er al staat. Het is geen overdrijving om te zeggen dat dit een van de belangrijkste momenten in de moderne geschiedenis van de stad Alkmaar is geweest. Zonder dat plan, en zonder de druk van Oud Alkmaar, had de binnenstad er nu heel anders uitgezien.

Het is een van de vele bijdragen die de HVA heeft geleverd. Door de jaren heen heeft de vereniging talloze historische panden van de sloop kunnen redden, adviezen gegeven over stadsvernieuwing en keuzes helpen maken die tot op de dag van vandaag zichtbaar zijn. Dankzij de HVA is Alkmaar een stad waar oud en nieuw in balans blijven, waar modernisering niet betekent dat je je verleden verliest, en waar schoonheid wordt gezien als een waarde die gekoesterd moet worden.

Maar de vereniging heeft nooit alleen naar stenen gekeken. Zij heeft altijd begrepen dat erfgoed pas echt leeft wanneer het verhaal erbij wordt verteld. Daarom publiceert de HVA al generaties lang het tijdschrift *Oud Alkmaar*. Daarom organiseert zij lezingen en stadswandelingen. Daarom verbindt zij mensen met elkaar door middel van kennis, ontdekkingen en

Door de jaren heen heeft de vereniging talloze historische panden van de sloop kunnen redden en adviezen gegeven over stadsvernieuwing die tot op de dag van vandaag zichtbaar zijn

inzichten. En daarom is de vereniging uitgegroeid tot een gemeenschap van meer dan 1500 leden. Mensen die zich betrokken voelen bij hun stad of dorp. Mensen die willen weten waar we vandaan komen.

Naast deze activiteiten stond de HVA aan de basis van initiatieven die Alkmaar blijvend hebben verrijkt. De Stichting Alkmaarse Historische Publicaties. De Stichting ADAPT. De Stichting Truus Wijsmuller Meijer. Stuk voor stuk organisaties die ons herinneren aan bijzondere verhalen, belangrijke personen en waardevolle gebouwen. De visie van de HVA is niet alleen gericht op bewaren, maar ook op doorgeven en vernieuwen.

En wie Alkmaar zegt, zegt de Puienprijs. Al 25 jaar worden gebouwen die opvallen door zorgvuldige restauratie, vernieuwing of hergebruik in het zonnetje gezet. Deze prijs is geliefd onder zowel professionals als bewoners, omdat hij mensen bewust maakt van de kracht van een mooie, doordachte gevel. De prijs herinnert ons eraan dat de kwaliteit van de openbare ruimte begint bij aandacht en liefde voor detail.

Ook de samenwerking met het Regionaal Archief, het Stedelijk Museum Alkmaar en de afdeling Erfgoed van de gemeente heeft de invloed van de HVA versterkt. Door samen te werken, kennis uit te wisselen en elkaar te betrekken bij ontwikkelingen, wordt het verleden van Alkmaar niet alleen goed bewaard, maar ook op een moderne manier verteld.

Door al deze inspanningen is Alkmaar een plek gebleven waar oud en nieuw in harmonie naast elkaar kunnen bestaan. Een plek die zich ontwikkelt zonder zichzelf te verloochenen. Een plek waar moderne gebouwen mogen verrijzen, zolang ze respect tonen voor de historische context. Een plek waar de stemmen uit het verleden niet worden overstemd door de drukte van het heden. En dat danken wij voor een belangrijk deel aan 100 jaar inzet van de Historische Vereniging Alkmaar.

Vandaag mogen wij gelukkig iets terugdoen. Vandaag spreken wij onze waardering uit voor een eeuw van toewijding. En vandaag eren wij de mensen die deze vereniging dragen. De mensen die wandelen door archieven, die dat ene detail opzoeken, die pleiten voor behoud, die rondleidingen geven, die verhalen schrijven en die hun vrije tijd besteden aan de zorg voor ons Alkmaar.

En dan wil ik graag voorzitter Ruud Roemer vragen om naar voren te komen.

Ruud, jij staat hier namens een vereniging die het Alkmaar van gisteren heeft beschermd, het Alkmaar van vandaag heeft verrijkt en het Alkmaar van morgen blijft inspireren. Dat is een enorme verdienste.

Het is mij dan ook een eer en een genoegen om u te kunnen mededelen dat het onze Koning heeft behaagd om de Historische Vereniging Alkmaar de Erepenninng toe te kennen. Van harte gefeliciteerd!

Fotografie; Titel foto: Jan Jong.

Overige foto's: Laurens Overtoom.

VEILING EN UITBESTEDING VAN KINDEREN IN ALKMAAR

Menno Lanting

Wie vandaag door Alkmaar loopt, ziet een stad die haar verleden met trots toont: de Waag, de grachten, de oude gevels. Maar achter dat decor speelde zich eeuwenlang een minder zichtbare geschiedenis af. Niet van grote helden of spectaculaire veldslagen, maar van mensen die door pech, ziekte of verlies buiten het gewone leven vielen. De stad moest telkens opnieuw beslissen waar die mensen terecht konden. In die geschiedenis duikt een begrip op dat modern klinkt, maar vroeger een heel praktische betekenis had: uitbesteding. Geen beleidstaal, maar een dagelijkse oplossing. Wie niet in een instelling kon worden opgevangen, werd tegen een vergoeding uit de armenkas ondergebracht bij een gewoon gezin in Alkmaar of in de dorpen en polders eromheen.

Stadsziekenhuis met klooster.
Alkmaar 1597 van Drebbel. Coll. RAA PR1005691

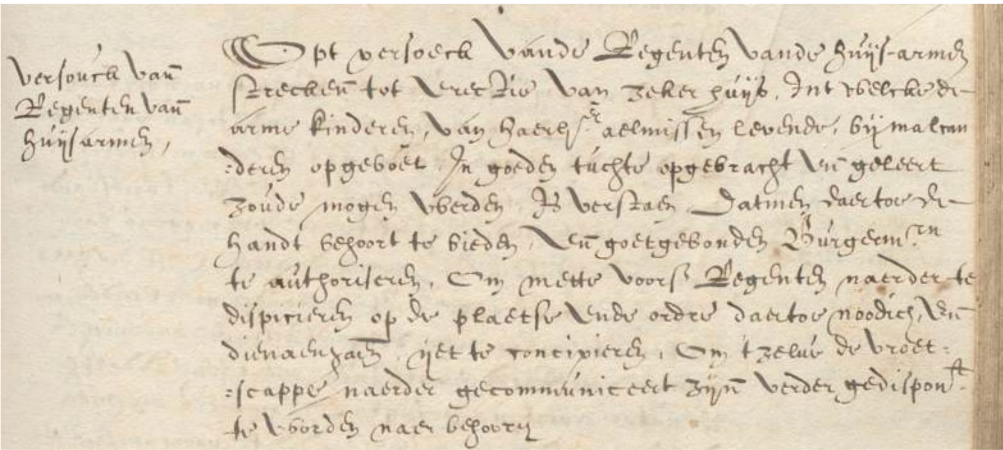
ARMENZORG IN ALKMAAR

Alkmaar was een logische plek om mensen onder te brengen. De stad was eeuwenlang een regionaal centrum, met handel, werk en aantrekkingskracht. Mensen trokken erheen voor kansen, maar kwamen er soms ook vast te zitten als die kansen uitbleven. Tegelijk wist Alkmaar dat armoede niet bij de stadspoorten begon en eindigde. Wanneer omliggende plaatsen hun eigen armen niet konden helpen, konden zij in grotere plaatsen terecht komen. Daardoor had Alkmaar er belang bij dat de armenzorg in de omgeving goed functioneerde. Het was niet alleen naastenliefde, het was ook verstandig bestuur. Een regio die zichzelf kon dragen voorkwam dat alle druk op de stad kwam te liggen.

In Alkmaar ontstond vanaf de veertiende eeuw een zorglandschap van gasthuizen en vormen van bedeling aan huis. Er waren plekken voor zieken, voor ouderen, voor wie tijdelijk moest worden geholpen. Maar hoeveel gebouwen en regelingen er ook waren, er bleef altijd een groep waarvoor geen bed, geen plek of geen passend regime bestond. De stad kon niet iedereen binnen muren opvangen. Soms was er simpelweg geen ruimte, soms waren de regels streng en soms was er te weinig geld. En juist dan kwam uitbesteding in beeld: zorg verplaatsen naar een huishouden, met de kas als motor en toezicht als rem. Dat toezicht was geen bijzaak. Armenmeesters en diakenen hielden bij wie betrouwbaar was, wie eerder een kind of oudere goed had verzorgd en wie problemen gaf. Ze kwamen langs, keken naar beddengoed en kleding, informeerden naar schoolgang, noteerden verstrekkingen en stuurden bij als het misliep. Betaling liep vaak per maand of per kwartaal, en dat maakte

Hof van Sonoy aan de Nieuwesloot in 1597.
C.W. Bruinvis Coll. RAA PR 1000575

Verzoek van de regenten van de huisarmen.
Resoluties van de Vroedschap 1608-1619. Coll. RAA

controle mogelijk. Wie tussentijds verhuisde of overleed, werd tot op de dag verrekend. Wie de regels schond, kon een stopzetting van betaling en herplaatsing riskeren. Uitbesteding was daarmee een contractuele relatie, waarin geld niet alleen ondersteuning was, maar ook een stuurinstrument.

WEESHUIS

Het meest Alkmaarse aspect van dit verhaal is misschien wel hoe kwetsbare groepen soms letterlijk meebewogen met stenen en besluiten. In 1559 verwierven de huisarmenmeesters een deel van een leeggekommen nonnenklooster aan de Nieuwesloot om er een pest- en weeshuis van te maken. Het plan botste echter met stedelijke prioriteiten: de vroedschap wilde daar liever het mannengasthuis. Voor het weeshuis werd een andere plek beschikbaar gesteld. Het lijkt een technische discussie over huisvesting, maar de gevolgen zijn groot. Welke groep krijgt voorrang? Welke zorgvorm krijgt een gebouw? En wie valt buiten de boot als een bestemming verandert?

Een paar decennia later wordt dat nog zichtbaarder. Het weeshuis dat vanaf 1559 in beeld was, maakte in 1590 plaats voor een markt. Met één ingreep verdween een vanzelfsprekende opvangroute. In de bronnen wordt aannemelijk gemaakt dat kinderen van niet-poorters, die eerder in een weeshuis terecht konden, vanaf dat moment vaker bij particulieren werden ondergebracht, iets wat ook elders voorkwam. Wat voor de stad een stap in ontwikkeling was, betekende voor kwetsbare kinderen dat zorg verschoof van een instelling naar een woonhuis. De stad reageerde later met een nieuwe inrichting.

Nieuwe ordonnantie van de weescamere 1616. Coll. RAA

In 1609 vroegen de huisarmenmeesters toestemming voor een nieuw huis. Dat huisarmenhuis werd gecombineerd met een tuchthuis en functioneerde als weeshuis voor kinderen van niet-poorters. Opvallend is dat in de beschrijving nadrukkelijk naar voren komt dat de financiële druk van het uitbesteden van deze kinderen mogelijk te hoog was geworden. Uitbesteding was dus niet alleen een sociale keuze, maar ook een kostenpost die een bestuur ertoe kon brengen weer terug te grijpen op institutionele opvang. In datzelfde kader wordt duidelijk hoe scherp er werd afgebakend wie er wel en niet geholpen werd. Niet alleen nood telde, maar ook leeftijd, herkomst en de vraag hoelang ouders in de stad woonden. Voor sommige groepen betekende dat toegang en voor andere uitbesteding of niets.

OPENBARE TOEWIJZINGEN EN ONDERHANDSE PLAATSINGEN

Als je vervolgens naar de negentiende eeuw springt, komt uitbesteding dicht bij het dagelijks leven van de stad. De bronnen schetsen het beeld van stegen rond de Waag en hofjes waar het leven dicht op elkaar zat. Daar werd uitbesteding zichtbaar als zorg achter voordeuren. Kinderen zonder ouders, halfwezen, ouderen zonder familie en mensen die tijdelijk niet rondkwamen, werden ondergebracht bij gezinnen in Alkmaar zelf of bij boeren in de Schermer en in Heerhugowaard. Het was geen romantisch systeem, maar een praktische routine. Er werd betaald per maand of per kwartaal. Er werd verrekend bij vertrek of overlijden. Er werd gecontroleerd en genoteerd. Het armbestuur hield lijsten bij, kende adressen, wist wie betrouwbaar was en wie niet. Soms

gebeurde toewijzing in het openbaar, in een zaaltje of herberg, waar voorwaarden hardop werden voorgelezen. De logica daarvan is ongemakkelijk: niet de hoogste bidder won, maar degene die het minste vroeg om iemand te verzorgen. De armenkas zocht de laagste prijs binnen de regels. Zo'n procedure drukt kosten, maar zet zorg ook direct in een financiële vergelijking. Het verklaart waarom uitbesteding tegelijk herkenbaar is als zorg en als armoedebeleid: het gaat om mensen, maar ook om het overeind houden van een kas. Niet alles verliep publiek. Er waren ook onderhandse plaatsingen, via bekende adressen en informele netwerken. Dat past bij een stad waarin bestuurders en diakenen hun omgeving kenden en waar reputaties rondgingen. Wie eerder goed zorgde, kreeg sneller weer een plaatsing. Wie problemen veroorzaakte, werd gemeden of verloor betaling. In de praktijk betekende dat dat zorg een lokale markt werd, met vertrouwen als valuta naast geld.

Rond het midden van de negentiende eeuw groeide in brede kring twijfel over de morele gevolgen van uitbesteding, vooral voor kinderen. In de bronnen verschijnt een rondschrijven uit 1854 waarin ernstige zorgen worden geuit: kinderen zouden te vaak terechtkomen bij mensen uit lagere inkomensgroepen. Daar werd verwacht dat zij huishoudelijk werk of veldarbeid zouden verrichten voor het gewin van het ontvangende gezin. Dit zou schadelijk zijn voor hun ontwikkeling. Het gevolg was niet dat uitbesteding meteen stopte, maar dat de vorm veranderde. Veilingen werden vaker vervangen door inschrijvingen. Voorwaarden werden vooraf bekendgemaakt, geïnteresseerden konden schriftelijk een bod uitbrengen en het armbestuur maakte een keuze, vaak nog steeds sterk op prijs, maar in een meer contractuele, minder openbare procedure. De zorg verhuisde nog meer naar papier: contracten, afspraken, voorwaarden en toezicht.

UITBESTEDING IN DE REGIO

Wie verder kijkt dan de stad, ziet dat Alkmaar deel uitmaakte van een groter regionaal patroon. In plaatsen waar instellingen ontbraken, richting Schagen en de dorpen van de toenmalige gemeente Zijpe, was uitbesteding vaak geen aanvulling maar de standaard-route. Kleine boerendorpen hadden geen weeshuizen. Als er een kind zonder ouders was, of een oudere zonder familie, moest het burgerlijk armbestuur een plek regelen bij een gezin. In de bronnen worden bedragen genoemd van één tot negen gulden per maand, voor kinderen en ouderen die werden uitbesteed. Dat zijn

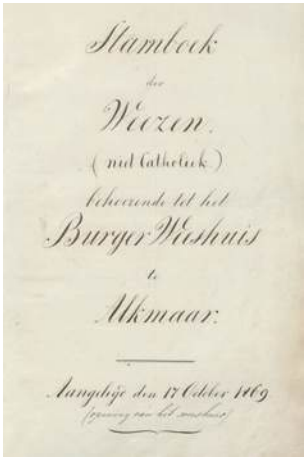
bedragen die laten zien hoe krap het systeem was. Voor een gezin kon het nét genoeg zijn om een huishouden draaiende te houden. Voor het armbestuur was het een manier om opvang te organiseren zonder gebouwen en personeel. Maar juist die krapte maakt ook duidelijk waarom de uitkomst zo sterk kon verschillen: waar de ene bestedeling warmte vond, trof de andere schrale zorg of werd vooral als werkkraft gezien.

Heerhugowaard laat zien hoe ver dat ruildenken soms ging. Daar kon uitbesteding in bepaalde gevallen worden gekoppeld aan wonen. Gezinnen kregen soms een vrije woning aangeboden als zij voor een bestedeling zorgden. Ook kon de vergoeding oplopen tot drie gulden per week. Daarmee wordt uitbesteding niet alleen zorgbeleid maar ook woningpolitiek: een manier om huishoudens te stabiliseren en tegelijkertijd een opvangplek te regelen. Het is tegelijk een helder voorbeeld van de dubbelheid van het systeem. Het kan een praktische win-win zijn, maar het maakt ook zichtbaar hoe makkelijk een mens onderdeel wordt van een deal.

Dat uitbesteding niet netjes ophoudt bij 'de negentiende eeuw' blijkt uit een gebeurtenis die in de bronnen opduikt in 1923. Een zestienjarige jongen, aangeduid als J.T., ter beschikking gesteld van de regering, vluchtte van zijn pleegadres in Alkmaar, belandde in Rotterdam, raakte betrokken bij diefstal en werd gearresteerd. Zijn ouders woonden in Den Haag en hij had geen strafblad. Het verhaal is pijnlijk, omdat het laat zien waar het systeem kwetsbaar is. Plaatsing kan veiligheid geven, maar kan ook vervreemding veroorzaken. Als begeleiding ontbreekt en toezicht vooral afhankelijk is van een ontvangend huishouden en een armbestuur dat niet dagelijks aanwezig kan zijn, kan een jongere uit beeld raken. Zo'n casus zegt niet dat uitbesteding altijd misging, maar wel dat de risico's structureel waren: de uitvoering lag bij huishoudens, de controle was periodiek en de emotionele werkelijkheid van een geplaatst kind was moeilijk te vangen in regels.

TOT SLOT

Als je al deze lijnen bij elkaar houdt, ontstaat een beeld van uitbesteding in en rond Alkmaar dat veel rijker is dan het cliché van de kinderveiling. Het gaat om een regionaal netwerk waarin stad en ommeland elkaar nodig hadden. Alkmaar had bestuur, kas, instellingen en procedures. De omgeving had ruimte, boerderijen en huishoudens die, soms uit mededogen, soms uit

Stamboek der Weezen 1869. Coll. RAA

Weeshuis 1867 van Rosmade. Coll. RAA PR10000221

noodzaak, iemand opnamen. De stad probeerde te sturen met geld, toezicht en herplaatsing. Soms werkte dat goed. Soms werkte het net genoeg. Soms ging het mis. Het is verleidelijk om uitbesteding alleen moreel te duiden: als misstand of als liefdadigheid.

De Alkmaarse voorbeelden laten vooral zien dat het ook bestuur was, in een tijd zonder verzorgingsstaat. Een stad die zich ontwikkelde en gebouwen herbestemde, kon daarmee onbedoeld zorg verplaatsen van muren naar voordeuren, oftewel van instellingen naar huishoudens. Een stad die kosten moest beheersen, kon door hoge uitbestedingslasten juist weer gedwongen worden om opvang binnen een instelling te organiseren. Een stad die bang was voor instroom, had belang bij een regio die haar eigen armen kon opvangen. En in al die bewegingen zitten echte levens: kinderen die bij vreemden opgroeien, ouderen die in ruil voor geld een kamer krijgen, gezinnen die zelf nauwelijks rondkomen maar toch iemand opnemen, bestuurders die proberen het systeem overeind te houden met papier, bezoek en kasregels. Wie dit verhaal in Alkmaar zoekt, vindt het niet op één plek. Je vindt het in locaties die van functie wisselden, zoals de Nieuwesloot en de plek waar later een markt kwam. Je vindt het in regels over poorterschap, leeftijd en verblijfsduur. Je vindt het in de beschrijving van stegen rond de Waag en de polders waar boerengezinnen bestedingen opnamen. Je vindt het in de spanning tussen goedkoop en goed, tussen nood en recht, tussen menselijkheid en administratie. En juist daarom hoort het in een historisch tijdschrift thuis: omdat het laat zien hoe een stad niet alleen leefde van handel en trots, maar ook van de manier waarop zij omging met wie niet meekon.

*In het boek
De besteding
heeft Menno
Lanting beschreven
hoe veilen en
uitbesteden in
Nederland werkten.*

BRON:
Specifieke situaties en gebeurtenissen die in dit artikel genoemd worden, zijn te vinden in het Noord-Hollands Archief.

I N M E M O R I A M

ANTON FASEL (1930-2025)

ARCHIVARIS EN HISTORISCH ONDERZOEKER

Onlangs overleed toch nog vrij onverwachts de vroegere gemeentearchivaris van Alkmaar, drs. Anton (W.A.) Fasel. Gedurende lange jaren, namelijk tussen 1968 en 1986 stond hij aan het hoofd van toen nog de gemeentelijke archiefdienst. Het Gemeentearchief Alkmaar, zoals dat indertijd heette, was in die jaren gevestigd aan de Oudegracht 247, naast de Openbare Bibliotheek.

Fasel groeide in Leiden op in een arbeidersbuurt, waarin zijn vader de kost verdiende als drukker. In het gezin was een belangrijke rol weggelegd voor het rooms-katholieke geloof en de tradities daarvan zouden een belangrijke rol blijven spelen in het leven van Anton. Min of meer bij toeval kwam hij terecht op het Leidse archief, waarna hij de archiefopleiding volgde. Na eerder werkzaam te zijn geweest op het Algemeen Rijksarchief (nu Nationaal Archief), het gemeentearchief van Kampen om vervolgens streekarchivaris te worden van het Kwartier van Oisterwijk werd hij in 1968 in Alkmaar als opvolger benoemd van de toenmalige gemeentearchivaris Th.P.H. Wortel.

In zijn jaren, toen alleen de mechanische en later elektrische typemachine nog de hoogste vorm van automatisering was, heeft hij een nadrukkelijk stempel gedrukt op het Alkmaarse archief. Zo inventariseerde hij het oude Alkmaarse stadsarchief en zorgde hij ervoor dat de inventaris daarvan in een goed toegankelijke publicatie verscheen. Ook ontsloot hij de Alkmaarse rechtsbronnen, die werden beschreven in een eveneens publieke uitgave. Anton Fasel was een archiefman in hart en nieren. Zelf schatte hij later dat hij zo'n twee derde van zijn tijd in Alkmaar inventariserend in het archiefdepot heeft doorgebracht. Heel bijzonder was dat hij in de jaren 1970-1974, naast zijn werk en gezin, de energie en motivatie wist op te brengen om aan de Universiteit

van Amsterdam zijn doctoraal te halen in de rechten, vrije studierichting. Ook landelijk manifesteerde hij zich dankzij zijn vloeiende pen. In het *Nederlands Archievenblad* verschenen er tal van beschouwingen over archiefleer en archiefwezen, die vanwege de polemische en hilarische toon met gretigheid door zijn collega's werden gelezen, maar ook werden gevreesd door de collega's die soms zijn mikpunt waren.

Over de Alkmaarse geschiedenis publiceerde hij eveneens graag en veel. Vooral de ontstaans-geschiedenis van Alkmaar

Over de Alkmaarse geschiedenis publiceerde hij eveneens graag en veel. Vooral de ontstaansgeschiedenis van Alkmaar was een geliefd onderwerp van onderzoek en ook daarover schuwde hij de polemieken niet. Zijn vaak scherpe artikelen over de vroege Alkmaarse middeleeuwse geschiedenis werden gebundeld in een boekje dat de prikkelende titel kreeg *Alkmaar in het drijfzand*.¹ Daarnaast schreef hij over tal van andere onderwerpen, zoals over de abdij van Egmond en de geschiedenis van de Ontzetviering in de stad. Behalve over geschiedenis schreef hij, soms onder pseudoniem, ook historische

V.l.n.r. Gerrit Valk, Th.P. H. Wortel, Anton Fasel

romans, alsmede een kinderboek, *De F.C. Toverbal*. Voor een van zijn romans, namelijk *De bastaard van Kampen*, kreeg hij de literaire prijs van de Culturele Raad Overijssel uitgereikt. Behalve proza schreef hij ook poëzie, waarbij zijn kunstzinnigheid ook nog eens werd onderstreept door de vele niet onverdienlijke schilderijen die hij vervaardigde.

Van groot belang was dat hij omliggende gemeenten betrok bij de Alkmaarse archiefdienst. Bij zijn afscheid hadden inmiddels twaalf gemeenten uit de regio hun archieven ondergebracht bij Alkmaar, waarmee de basis werd gelegd voor de vorming van wat later ging heten het Regionaal Archief Alkmaar. Door de uitbreiding met archieven uit de regio was het archiefgebouw aan de Oudegracht al snel te klein en was verhuizing naar elders geboden. Zelf was hij inmiddels al met pensioen toen dat werd gerealiseerd. Hij maakte in 1986 namelijk gebruik van de toenmalige regeling dat ambtenaren met veertig dienstjaren met pensioen mochten. Hij was toen nog slechts 56 jaar. Mede door zijn steun werd ik in de gelegenheid gesteld om hem als directeur van het Gemeentearchief Alkmaar op te volgen. Ook na zijn

pensionering behield hij grote belangstelling voor het wel en wee van het Regionaal Archief Alkmaar en de geschiedschrijving van stad en ommeland. Met enige regelmaat kwam hij er nog op bezoek en toen dat niet meer ging zochten de huidige archiefdirecteur Paul Post en ik hem op gezette tijden op.

Anton Fasel was een humoristische, sympathieke, bevlogen en betrokken archivaris en onderzoeker die heel veel heeft betekend voor de archiefvorming en geschiedschrijving van Alkmaar en de ruime omgeving.

Gerrit Valk

**Hierbij dank ik de dochter van Anton, Lotte Fasel, die zo vriendelijk was om mij nadere informatie over haar vader te verstrekken.*

1. W.A. Fasel, Alkmaar in het drijfzand: opstellen betreffende de geschiedenis van Alkmaar, geschreven naar aanleiding van het boek van prof. dr. Ir. Cordfunke, getiteld Alkmaar in Prehistorie en Middeleeuwen: tien jaar Stadskernonderzoek (Alkmaar 1979).

VERENIGINGSNIEUWS

ALV 2026

De ALV van 2026 vindt plaats op 8 april a.s. bij Wijkcentrum Overdie (Van Maerlantstraat, Alkmaar). Inloop 19.00 uur, start programma om 19.30 uur. Dit keer geen lezing na afloop, maar een extra-vertoning van *Alkmaar op Film*. Omdat de ruimte beperkt is, vragen wij u zich aan te melden als u bij de ALV aanwezig wilt zijn. Stuur dan een e-mail naar info@hvalkmaar.nl met de vermelding of u met 1 of 2 personen komt.

Deze vertoning van *Alkmaar op Film* is deze avond **alléén** voor leden van de Historische Vereniging Alkmaar. Om in de vergadering, die strak gepland is, enige voortgang te creëren en te behouden, vragen wij u uw eventuele vragen vooraf te mailen naar de HVA. Wellicht kunnen wij u direct antwoorden met de juiste informatie, zodat u tevreden bent. U kunt uw vraag mailen naar: info@hvalkmaar.nl

De agenda vindt u op onze website.

ALKMAARDERS KIEZEN VOOR AVONTUUR!

LEZINGEN VOORJAAR 2026:

Op het moment van verschijnen van deze *Oud Alkmaar*, hebben twee lezingen de revue al gepasseerd. Goed om te weten wellicht: in dit eerste half jaar van 2026 richten de lezingen van de Historische Vereniging Alkmaar zich op Alkmaarders die kiezen voor het avontuur, over de grens, op de woelige baren.

Feyko Alkema gaf op 11 februari een lezing onder de titel **'Frederikstad, het onbekende stiefzusje van Alkmaar'**. Alkmaarders exporteerden hun kennis over stedenbouw, droogleggingen en inpolderingen naar een nieuwe stad in de Duitse regio Sleeswijk, dat verdacht veel op Alkmaar lijkt. Een prachtig verhaal!

Jacob Berveling gaf op 11 maart een lezing onder de titel **'Wereldwandelaars uit Alkmaar'**. In de periode 1905-1935 trokken vele honderden Nederlandse jongens de wereld in. De meesten gingen te voet en een enkeling op de fiets. Onder hen ook Alkmaarders.

Op 13 mei presenteert Sjoerd van Berkel zijn lezing **'De korte misdaadcarrière van de Alkmaarse piraat IJsbrand Nobel'**. Sjoerd belicht de turbulente geschiedenis en achtergronden van de kaapvaart en richt zich daarbij in het bijzonder op de Alkmaarse schavuit IJsbrand Nobel.

Na de zomer volgen nog drie lezingen waar wij u nader over zullen berichten. Houd alle informatie in de gaten via onze e-mailnieuwsbrief, website en natuurlijk *Oud Alkmaar*.

De lezingen vinden plaats in Wijkcentrum Overdie, Van Maerlantstraat 8-10 in Alkmaar. Start: 20.00 uur (inloop vanaf 19.30 uur). De lezingen zijn gratis voor leden van de HVA. Niet-leden betalen € 5,-.

PRACHTIGE THEMA'S!

Onze stadsgidsen kijken met veel genoegen terug op een succesvol jubileum- en wandeljaar 2025. De belangstelling voor onze themawandelingen neemt jaarlijks toe en vol energie hebben wij voor 2026 vijf mooie en inspirerende wandelingen samengesteld. Wees van harte welkom en laat u verrassen!

STADSWANDELINGEN IN 2026:

Oosterhout en Oud Overdie
Maandag 11 mei 2026.
Start 19.00 uur op de parkeerplaats Sportcomplex Oosterhout, Vondelstraat 35. Ook de Oosterhout en Oud Overdie vormden de geschiedenis van Alkmaar. Voor de eerste themawandeling in de rij van vijf gaan de gidsen u alles vertellen over deze Alkmaarse wijk en

nemen zij u mee op welke manier de oorspronkelijke aanleg van de Oosterhout is veranderd in een groen doe- en speelpark.

De Steegjeswandeling
Maandag 8 juni 2026.
Start 19.00 uur bij Victorientje in het Victoriepark. Alkmaar kent vele steegjes en ook daar liggen mooie verhalen van onze stad verborgen. Op oude stadskarten zien we verschillende straatnamen aangeduid als 'steech', terwijl we diezelfde straten nu als -straat kennen. Dit op verzoek van de toenmalige bewoners, die steech te minnetjes vonden.

Station en Spoorbuurt
Maandag 6 juli 2026.
Start 19.00 uur op de parkeerplaats Mummellius Gymnasium, Bergerhout 1. Het huidige stationsgebouw van Alkmaar is gebouwd in 1864 en werd officieel geopend op 20 december 1865. Het gebouw is een zogenaamd 'Waterstaatstation van de derde klasse'. In 1878 komt een rechtstreekse verbinding met Amsterdam tot stand. Tussen dit station en de binnenstad lagen er in die tijd alleen nog maar moestuinen.

Vrouwen die Alkmaar vormgaven
Zondag 6 september 2026.
Start 14.00 uur bij de Molen van Piet op het bolwerk. Achter de gevels, grachten en pleinen van Alkmaar schuilen verhalen die lang niet altijd verteld zijn. Tijdens deze stadswandeling duiken we in het leven van vrouwen die op heel verschillende momenten een stempel drukten op de stad. Ga mee en ontdek hoe deze vrouwen, ieder op hun eigen manier, de stad hebben mee gevormd. U zult Alkmaar daarna nooit meer hetzelfde zien.

Oud Rochdale, Lyceumbuurt en Landstratenkwartier
Zondag 11 oktober 2026.
Start 14.00 uur op de parkeerplaats PCC Het Lyceum, Blekerskade 11. De invoering van de Vestingwet in 1874 maakte het mogelijk dat er buiten de vesting gebouwd mocht gaan worden. In een periode van enkele tientallen jaren werd Alkmaar uitgebreid met een ring van nieuwe wijken. Op deze wandeling nemen we u mee door Oud Rochdale, de Lyceumbuurt en het Landstratenkwartier die in de eerste helft van de twintigste eeuw zijn aangelegd aan de zuidkant van de oude binnenstad.

BOUWPLANNEN IN ALKMAAR

Henk de Visser

De Commissie Preadvies van de Historische Vereniging Alkmaar krijgt elke veertien dagen van de gemeente Alkmaar de bouwvergunningsaanvragen uit de gebieden met cultuurhistorische waarde ter advisering voorgelegd. Deze aanvragen kunnen met sloop, renovatie of restauratie en herbestemming gepaard gaan. Het aantal bouwplannen dat in 2025 is voorgelegd was beperkt.

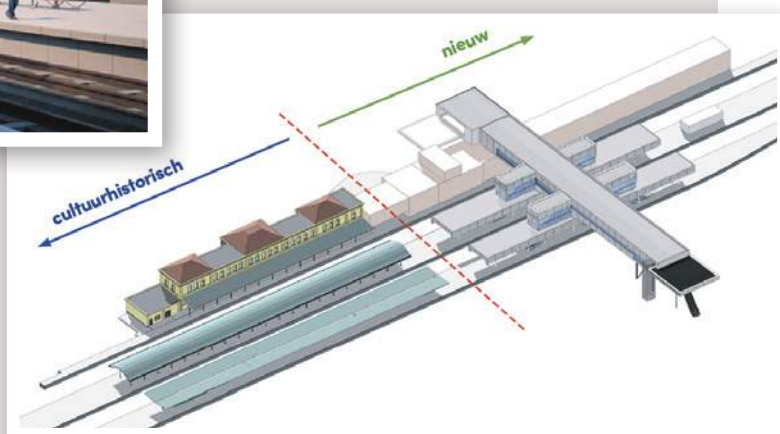
STATION ALKMAAR

In verband met veiligheid en duurzaam behoud is renovatie van de stationsoverkappingen noodzakelijk. De oudste stationsoverkapping uit 1899 (in de klokvorm) is aangewezen als gemeentelijk monument. Bij de bouw van het nieuwe station met traverse is deze monumentale perronoverkapping door de traverse feitelijk in twee delen gesplitst door de trapopeningen in de kap. Ook de luifel aan het oude stationsgebouw uit 1865 en de T-kap die in 1932 op perron 2 de klokvormige kap verlengden in noordelijke richting, zijn monumentaal. Het is de bedoeling alle monumentale delen te behouden, te conserveren en te restaureren volgens het principe van de 'restauratieladder'. De oude overkappingen worden direct achter het stations-

gebouw geplaatst. De T-vormige overkapping van perron 2 gaat daarbij naar perron 3, evenals een goed bewaard dienstgebouw - zie de tekening. Bij de traverse wordt een nieuwe overkapping geplaatst die architectonisch aansluit bij het nieuwe deel van het station uit 2016. De commissie is enthousiast over dit plan dat een duidelijk onderscheid maakt tussen het oude erfgoeddeel en het moderne station. Wel adviseert de commissie aangepast straatmeubilair onder perronoverkappingen aan te brengen. Tevens wordt geadviseerd de overkapping van perron 1 uit 1865 tot een gemeentelijk monument te maken en het stationsgebouw in de oude glorie terug te brengen en daarbij een passende functie te geven.

Historische perronoverkappingen opnieuw gegroepeerd. Van links naar rechts: de T-overkapping uit 1932, de klok-vormige overkapping uit 1899 en de luifel voor het station uit 1865.

De Domus gerenoveerd als appartementengebouw The Dome.

Domus omstreeks 2006.

DOMUS AAN DE LAAT EN BREEDSTRAAT

Velen hebben na het zien van *Alkmaar op Film* met ontzetting en teleurstelling gereageerd op de sloop van de neogotische Dominicus Kerk in de tachtiger jaren van de vorige eeuw. Een dieptepunt van Alkmaar als monumentenstad. Alleen de hoektoren bleef als herinnering behouden. Na de verbouwing van de Domus tot Primark is ook de moderne architectuur van de hoge, ronde glasgevel met kap van Maarten Min verloren gegaan. Nu wordt het pand opnieuw gerenoveerd tot een appartementengebouw met winkels op de begane grond. Het door Kerssens en De Ruiter ontworpen plan zal de samenhang tussen toren en gevels verbeteren. Door parcellering en materiaalgebruik zal de ruimtelijke kwaliteit van het gevelbeeld passender worden in de omgeving. Ook de achterzijde van het gebouw krijgt een facelift. Het wordt een tweede voorzijde waarbij het gebouw een opvallende entree voor de woningen krijgt. De Breedstraat krijgt na de bouwfase een nieuwe inrichting met meer groen.

De vereniging werd in 1925 opgericht. Zij heeft tot doel het beschermen en voor het nageslacht bewaren van de historische schoonheid van Alkmaar en omgeving en het aanmoedigen van de studie van de plaatselijke geschiedenis. Dit doet zij o.a. door het geven van welstandsadviezen, het organiseren van stadswandelingen, excursies en lezingen en het uitgeven van *Oud Alkmaar*. Jaarlijks wordt de Oud Alkmaarprijs en tweejaarlijks de Puienprijs uitgereikt.

Post- en bezoekadres van de vereniging is Nassaulaan 43, 1815 GJ Alkmaar. Meer informatie vindt u op onze website Hvalkmaar.nl. U kunt ook mailen naar: info@hvalkmaar.nl

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld: Ruud Roemer, voorzitter, Henk de Kruik, secretaris, Lucas Zimmerman, penningmeester, Kees Verlaan en Rob Marijn.

Een lidmaatschap van de HVA kost slechts € 25,- per jaar. Rekeningnummer NL62INGB0000600401 t.n.v. Historische Vereniging Alkmaar. U ontvangt dan automatisch driemaal per jaar ons periodiek *Oud Alkmaar*. Ook lid worden? Ga naar onze website hvalkmaar.nl

Vragen over lidmaatschap: leden@hvalkmaar.nl

oud Alkmaar

Is een uitgave van

LEVEND GEHEUGEN VAN DE STAD